

Motion till riksdagen 2022/23:56

av Jessica Wetterling m.fl. (V)

Grundlagsskydd för gemensam egendom

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.

2 Värna den gemensamma äganderätten

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. SMHI sålde år 2020 sin sjöfartsservice för 5,5 miljoner kronor trots att den årligen gett intäkter på över 40 miljoner kronor.

I Uddevalla såldes elva förskolor till ett företag för sitt inventariepris på drygt 3 miljoner kronor år 2008. Tio år senare när företaget hade totalt 35 förskolor i sin ägo köptes det upp av en skolkoncern för 239 miljoner kronor.

Vantörs hemtjänst såldes ut för 70 000 kronor år 2007. Nio månader senare gjorde de nya ägarna en vinst på över 5 miljoner kronor.

Listan kan göras lång på sådant som har sålts ut från kommuner, regioner (tidigare landsting) och staten. Många gånger har dessa privatiseringar skett långt under marknadspris och ofta har det inneburit att samhällsnyttiga funktioner slagits sönder.

Utförsäljningarna av skolor, vårdcentraler och statliga bolag innebär att demokratin minskar eftersom medborgarna tappar sitt inflytande över verksamheten. Det som tagit flera decennier för det offentliga att bygga upp kan säljas ut på bara något år. Utförsälj-

ningarna är mer eller mindre oåterkalleliga. När egendomen väl har sålts ut är det mycket svårt att köpa tillbaka den.

En trend de senaste åren har varit att kommuner använt sig av ett upplägg som bygger på att sälja ut fastigheter eller delar av dem till privata aktörer för en klumpsumma i betalning. Samtidigt har kommunerna förbundit sig att hyra in sig i lokalerna som de just sålt, till dyra priser och långa kontrakt. Marknaden för s.k. samhällsfastigheter har expanderat kraftigt och under 2020 privatiserades samhällsfastigheter för drygt fem miljarder kronor i Sverige.

Ett uppmärksammat exempel är kulturhuset i Skellefteå som bolaget SBB köpte av kommunen för en dryg miljard kronor 2018. Varje år betalar Skellefteå kommun nästan 45 miljoner kronor i hyra till SBB för att få tillgång till Sara kulturhus. När hyreskontraktet löper ut om 50 år har Skellefteå kommun betalat omkring 2,2 miljarder i hyra, vilket är mer än dubbelt så mycket som kommunen sålde kulturhuset för. Även Härnösands kommun har sålt ut merparten av verksamhetslokalerna, bl.a. skolor, förskolor och äldreboenden. Där konstaterar man i efterhand att nackdelarna tydligt överväger fördelarna med utförsäljningarna samt att det inte enbart varit en dålig ekonomisk affär utan att man även blivit ”hemskt beroende av hyresvärden” och att man fått ett begränsat utrymme att anpassa fastigheterna utifrån aktuella behov.

Kommuninvests egen rapport delar slutsatsen att kommunerna själva bör äga sina fastigheter. Enligt rapporten talar starka skäl för att det blir billigare för medborgarna om staten, regionerna och kommunerna själva äger de fastigheter de verkar i.¹

Det är också tydligt att utförsäljningar av vår gemensamma egendom är mycket illa omtyckta. När Helsingborgs kommun 2020 anordnade en folkomröstning om försäljningen av Öresundskraft blev resultatet minst sagt tydligt. Nej-sidan fick 96,37 procent av rösterna och valdeltagandet på 50,06 procent var ovanligt högt.

När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv.

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom. Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås. Ett sådant skydd kan exempelvis ske genom ett tillägg i regeringsformen (RF) i det avsnitt som reglerar den privata egendomsskyddet och allemansrätten. För att det inte ska gå att runda ett sådant skydd genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör det även finnas särskilda regler för vilken egendom som ska räknas till en och samma försäljning. De regler för vad som räknas som en och samma upphandling skulle kunna fungera som en modell.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

¹ Kommuninvest. Att äga eller hyra sina verksamhetslokaler – hur ser kalkylerna ut i kommunsektorn? Fokusrapport 2021-04-14.

2.1 Riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med kvalificerad majoritet

Det är i dag enkelt för beslutsfattarna att sälja ut gemensam egendom. För statlig egendom gäller 9 kap. 9 § regeringsformen som anger att ”Riksdagen beslutar om grunder för förvaltningen av och förfogandet över statens tillgångar.” Riksdagen har med stöd av denna paragraf beslutat att reglera förfarandet närmare i budgetlagen. Enligt den har regeringen rätt att besluta om försäljning av aktier eller andelar i ett företag där staten har mindre än hälften av aktierna, om inte riksdagen har bestämt annat för företaget. För företag där staten har hälften eller mer av rösterna för samtliga aktier eller andelar krävs riksdagsbeslut för att sälja ut eller på annat sätt minska statens andel. Alla dessa riksdagsbeslut tas med enkel majoritet.

Försäljning av kommunal egendom sker även den med enkel majoritet. Sådan försäljning regleras i dag i kommunallagen som i princip bara innebär att utförsäljningar inte får göras så att det otillbörligt gynnar någon. Men kommuner och landsting/regioner har upprepade gånger ändå brutit mot detta.

Som en del i grundlagsskyddet för gemensam egendom anser vi att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt RF är att riksdagen fattar beslut med enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF).

Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att försäljningarna ska kunna ske alltför enkelt. Vi föreslår att det för beslut om att sälja ut gemensamt ägd egendom krävs tre femtedelars majoritet, alternativt två likalydande beslut med mellanliggande val så att väljarna får möjlighet att avgöra. Något av dessa villkor måste vara uppfyllt. Detta skydd ska föras in i grundlagen och gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Genom att skyddet förs in i grundlagen kan det inte upphävas med ett enkelt majoritetsbeslut. Skyddet ska gälla gemensamt ägd egendom vars värde överskrider en viss beloppsgräns. För att undvika att man går runt skyddet genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg, bör särskilda regler införas för vad som räknas som en och samma försäljning. Reglerna för vad som räknas som en och samma upphandling kan fungera som förebild.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jessica Wetterling (V)

Nadja Awad (V)

Tony Haddou (V)

Gudrun Nordborg (V)